

Igre prstima i rukama u ranoj dječjoj dobi

Pil, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:167646>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-28**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Sara Pil

IGRE PRSTIMA I RUKAMA U RANOJ
DJEČJOJ DOBI

Završni rad

Zagreb, srpanj 2024

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Sara Pil

IGRE PRSTIMA I RUKAMA U RANOJ DJEČJOJ DOBI

Završni rad

Mentor rada: prof. dr. sc. Vladimira Velički

Zagreb, srpanj 2024

SADRŽAJ

Sažetak	4
Summary	4
1. UVOD	1
2. RAZVOJ MOZGA U RANOJ DJEČJOJ DOBI	2
3. RAZVOJ MOTORIKE	3
3.1. Razvoj fine motorike	4
4. RAZVOJ GOVORA	5
4.1. Predverbalno razdoblje	5
4.2. Verbalno razdoblje	6
5. POVEZANOST GOVORA I MOTORIKE	7
5.1. Ritmički pokreti rukama	8
5.2. Sastavljanje predmeta	9
5.3. Geste pokazivanja	10
6. ZNAKOVNI JEZIK ZA BEBE	11
7. FUNKCIJA IGARA PRSTIMA U RANOJ DJEČJOJ DOBI	14
8. IGRE PRSTIMA I RUKAMA U RANOJ DJEČJOJ DOBI	15
8.1. Dodirne igre	15
8.1.1. CUPELE CUP	16
8.1.2. JAKI IVICA I VITKA ANA	17
8.1.3. IDE, IDE BUBAMARA	18
8.1.4. BAKA ČISTI MRKVICU	18
8.2. Igre rukama	20
8.2.1. BA – BA – BU	20
8.2.2. Razvoj kinetičke komponente motoričkog čina	21
8.2.3. Vježbe za kinestetičke osnove pokreta ruku	22
8.3. Igre prstima	22
9. ZAKLJUČAK	25
10. LITERATURA	27
Prilozi	28

SAŽETAK

Cilj ovog rada bio je sagledati postoji li povezanost između razvoja fine motorike i razvoja govora te mogu li igre prstima i rukama u ranoj dječjoj dobi utjecati na razvoj govora. Uska je veza između tjelesnog i psihičkog razvoja. Djeca prvo komuniciraju cijelim svojim tijelom i rukama, a tek onda izgovore svoju prvu riječ. Proučavanjem razvoja dječjeg živčanog sustava znanstvenici su otkrili veliku stimulativnu važnost funkcije ruke. Dokazali su da razina razvijenosti dječjeg govora ovisi o razvijenosti fine motorike. Pokazalo se da kada razvoj pokreta prstiju odgovara dobi, razvoj govora je također normalan. Kad razvoj fine motorike zaostaje, zaostaje i razvoj govora. Rast i razvoj odgovarajućih centara za govor i sposobnosti aktivnog govora potiču se odgovarajućim dodirima prstima, a posebno desnom rukom. Time se može zaključiti kako igre prstima i rukama utječu na govorni razvoj djece, a također je potvrđeno kako ima brojne dodatne prednosti. Utječe također na emocionalni, motorički, senzorički, kognitivni, neuropsihološki i jezični razvoj. Važno je napomenuti kako se i govor i motorika razvijaju samo u kontekstu međuljudskih odnosa. Osobe koje se brinu za dijete od dana rođenja pa na dalje trebaju biti u djetetovoj blizini kako bi potaknuli njegovo prvo motoričko iskustvo, imenovali ono što dijete radi, ono što pokazuje, te samim time kako bi potaknuli i njegov jezični razvoj. Igre prstima uvijek se prilagođavaju dobi i motivaciji djeteta. Pravilo je da se ide od jednostavnijih gesti do složenijih, od bližih pojmova iz svakodnevice prema onim koji se ne susreću tako često.

Ključne riječi: fina motorika, razvoj govora, igre prstima i rukama

SUMMARY

The aim of this thesis was to look at whether there is an association between the development of fine motor skills and language development and whether finger and hand games in early childhood can influence language development. There is a close connection between physical and psychological development. Children first communicate with their whole body and hands, and only then say their first word. By studying the development of the child's nervous system, scientists discovered the great stimulating importance of hand function. They proved that the level of development of children's speech depends on the development of fine motor skills. It has been shown that when the development of finger movements corresponds to age, the development of speech is also normal. When the development of fine motor skills lags behind, so does the development of speech. The growth and development of appropriate language centers and active language abilities are encouraged by appropriate finger touches, especially the right hand. This can conclude that finger and hand games affect children's language development, and it is also confirmed that it has numerous additional advantages. It also affects emotional, motor, sensory, cognitive, neuropsychological and linguistic development. It is important to note that both language and motor skills develop only in the context of interpersonal relationships. People who take care of a child from the day of birth and beyond should be near the child in order to stimulate first motor experience, name what the child does, what he or she shows, and therefore to encourage linguistic development. Finger games are always adapted to the age and motivation of the child. The rule is to go from simpler gestures to more complex ones, from closer concepts from everyday life to those that are not encountered so often.

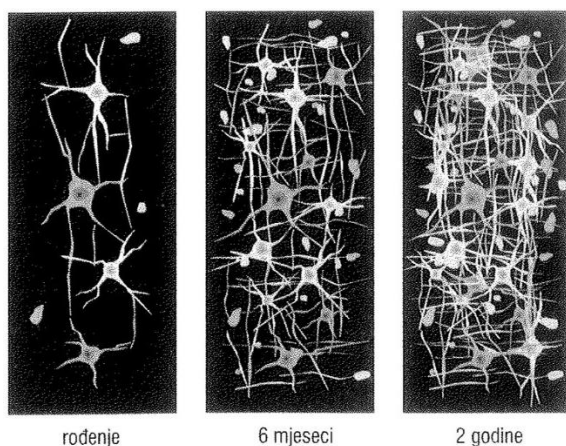
Key words: fine motor skills, language development, finger and hand games

1. UVOD

U prve dvije godine života nove sinapse se stvaraju jako brzo, osobito u slušnim, vidnim i jezičnim područjima kore velikog mozga. Kako bi se živčane stanice razvijale, nužno je njihovo podraživanje. U tom razdoblju mozak je plastičniji nego će to biti ikad kasnije u životu i zato je ono toliko važno. Cilj ovog rada je istražiti kako igre rukama i prstima u ranoj dječjoj dobi utječu na razvoj dječjeg mozga te koja sve područja mozga stimuliraju. U početku će se osvrnuti na sam razvoj mozga, zatim će se razraditi zasebno motorički razvoj i razvoj govora. Nakon što se sagledaju navedena područja sama za sebe istražiti će se kako su ona međusobno povezana. Postoji li povezanost između ritmičkih pokreta rukama i slogovnog gukanja kod beba? Utječe li rastavljanje ili sastavljanje predmeta u ranoj dobi izravno i na govor? Kako geste pokazivanja pomažu bebama u komunikaciji i što to govori o njihovom napretku u razvoju govora? Rad će se dotaknuti i znakovnog jezika za bebe pošto je najbliže povezan s razvojem fine motorike i govora kao što su to igre rukama i prstima. Tu će se navesti neka istraživanja te navesti prednosti i mane koje će čitatelja uvesti u temu igara prstima i rukama. Pošto se kroz igre prstima i rukama radi i na finoj motorici i na govoru, a sve to kroz igru, sagledat će se koja je funkcija igara s prstima u ranoj dobi, te će se ponuditi primjeri dodirnih igara, igara rukama i igara prstima.

2. RAZVOJ MOZGA U RANOJ DJEČJOJ DOBI

Glavna razdoblja čovjekova razvoja su prenatalno razdoblje (od začeća do rođenja), dojenačka dob i najranije djetinjstvo (od rođenja do 2 godine života), rano djetinjstvo (2-6 godina), srednje djetinjstvo (6-11 godina), adolescencija (11-20 godina), rana odrasla dob (20-40 godina), srednja odrasla dob (40-60 godina) i kasna odrasla dob (60 godina do smrti) (Berk, 2008). Piaget predškolsko razdoblje dijeli na rano djetinjstvo – uzrast od rođenja do treće godine te djetinjstvo od četvrte godine do šeste ili sedme (Vučinić, 2001). U svrhu ovog rada služiti ćemo se terminom rano djetinjstvo (od rođenja do treće godine) ili rana dječja dob. U prve dvije godine života nove sinapse se stvaraju jako brzo, osobito u slušnim, vidnim i jezičnim područjima kore velikog mozga (slika 1). Kako bi se živčane stanice razvijale, nužno je njihovo podraživanje. Živčane stanice koje se podražuju okolinom stvaraju nove sinapse i izgrađuju sve razrađeniji sustav komunikacije koji dovodi do sve složenijih sposobnosti. Živčane stanice koje se rijetko podražuju gube svoje sinapse i ne stvaraju nove.

Slika 1. Razvoj sinaptičkih veza u mozgu

Okolina u kojoj prevladava njegujuća atmosfera i ima dovoljno poticaja u skladu s dobi djeteta utječe na sveukupni rast i razvoj mozga. U tom razdoblju mozak je plastičniji nego će to biti ikad kasnije u životu i njegovo podraživanje upravo tada je ključno (Berk, 2008). Iz tog razloga ovaj rad će se fokusirati na motoričke i govorne podražaje u ranoj dječjoj dobi koji predstavljaju temelje za daljnji razvoj u navedenim područjima.

3. RAZVOJ MOTORIKE

Motorički razvoj može se definirani kao sve veća sposobnost djeteta da skladno i svrhovito koristi vlastito tijelo za kretanje i baratanje predmetima (Starc, Obradović, Pleša, Profaca i Letica, 2004). Razvoj grube motorike odnosi se na kontrolu pokreta koji djetetu omogućuju kretanje u okolini (puzanje, stajanje, hodanje i sl.). Fina motorika odnosi se na manje pokrete (poput dohvaćanja i hvatanja). Na slici 2 nalazi se prosječni prikaz grube i fine motorike u prve dvije godine života (Berk, 2008).

Motorička vještina	Prosječna dob u kojoj se ovladava tom vještinom	Dobni raspon u kojem 90% djece ovlada tom vještinom
U okomitom položaju drži glavu uspravno i čvrsto	6 tjedana	3 tjedna – 4 mjeseca
U potrbušnom položaju podiže se na podlaktice	2 mjeseca	3 tjedna – 4 mjeseca
Prevrće se iz bočnog položaja na leđa	2 mjeseca	3 tjedna – 5 mjeseci
Hvata kocku	3 mjeseca, 3 tjedna	2-7 mjeseci
Preokreće se s leđa na bok	4½ mjeseca	2-7 mjeseci
Sjedi samo	7 mjeseci	5-9 mjeseci
Puzi	7 mjeseci	5-11 mjeseci
Podiže se u stojeći položaj	8 mjeseci	5-12 mjeseci
Igra se pljeskanjem rukama uz pjesmice	9 mjeseci, 3 tjedna	7-15 mjeseci
Stoji samo	11 mjeseci	9-16 mjeseci
Hoda samo	11 mjeseci, 3 tjedna	9-17 mjeseci
Gradi toranj od dvije kocke	11 mjeseci, 3 tjedna	10-19 mjeseci
Žustro šara	14 mjeseci	10-21 mjesec
Hoda uz stepenice uz pomoć	16 mjeseci	12-23 mjeseca
Skače na mjestu	23 mjeseca, 2 tjedna	17-30 mjeseci
Hoda na prstima	25 mjeseci	16-30 mjeseci

Slika 2. Razvoj grube i fine motorike u prve dvije godine života

Motorički razvoj većine (ne sve) djece odvija se u tom razdoblju. Na slici možemo vidjeti i dobni raspon u kojem 90% djece ovlada određenom vještinom. Taj raspon je velik i ostavlja prostora tome da se vidi da postoje individualne razlike u brzini razvoja svakog djeteta. Tek ako dijete velikim brojem motoričkih vještina ovlada s velikim zakašnjenjem treba se zabrinuti i provjeriti zašto je tome tako, ali prije toga nema razloga za zabrinutost (Berk, 2008). Svako dijete ima svoj tempo razvoja. Također, temeljem tablice možemo zapaziti cefalokaudalni trend. Kontrola glave ostvaruje se prije kontrole ruku i trupa, a kontrola ruke i trupa ostvaruje se prije kontrole nogu. Može se zapaziti i proksimalnodistalni trend – kontrola pokreta glave, trupa i ruku ostvaruje se prije koordinacije šake i prstiju (Berk, 2008). Razvoj ide od gore prema dolje te od sredine tijela prema van.

3.1. Razvoj fine motorike

Promatrajući motoričke vještine može se reći da je dohvatanje gotovo najvažnije za kognitivni razvoj pošto omogućuje jedan potpuno novi način istraživanja okoline. Dijete može samo dohvatiti neki predmet, okretati ga i promatrati što se događa kad ga ispusti. Ono tako puno uči o njegovu izgledu, zvuku i osjetu dodira koji taj predmet izaziva. Dohvaćanje i hvatanje kreće kao gruba aktivnost te se kreće k finijim pokretima. Kreće s prethvatanjem koje je refleks novorođenčeta prema predmetu koji se nalazi ispred njega. Novorođenče čini slabo usklađene zamahe rukama ali pošto još uvijek ne može kontrolirati svoje ruke i šake rijetko taj predmet i dotakne. Prethvatanje nestaje u dobi od približno sedam tjedana. Kroz taj refleks može se vidjeti da su djeca biološki pripremljena na koordinaciju očiju i ruku u dohvatanju. Voljno dohvaćanje pojavljuje se oko trećeg mjeseca kad dijete uspostavi nužnu kontrolu glave i ramena. Oko petog ili šestog mjeseca djeca mogu dohvatiti predmet u zamračenoj prostoriji. Oko sedmog mjeseca života dijete već može dohvatiti predmet samo jednom rukom, za to mu više nisu potrebne dvije. U dobi kad dijete počne sjediti dolazi do usklađivanja pokreta obje ruke te ono može držati predmet u jednoj ruci a istraživati ga vrškovima prstiju druge ruke. Krajem prve godine života djeca mogu koristiti palac i kažiprst kod izvođenja vrlo koordiniranog pokreta – pincetni hvat. Naravno, kao i na sva motorička iskustva, i na dohvaćanje utječe rano iskustvo. Što dijete ima više mogućnosti istraživati i uvježbavati dohvaćanje kroz svoju znatiželju i istraživanje to će biti sve bolje u tome (Berk, 2008).

Berk (2008) također navodi da kad kontrola ruku i prstiju postanu bolje djeca mogu slagati slagalice, graditi predmete od malih kocaka, rezati škarama, lijepiti i nizati perlice. Postaju sve vještiji u samostalnom odijevanju i hranjenju, iako roditelji još uvijek trebaju biti strpljivi s potpunim usvajanjem tih vještina. Djeca u ranoj dobi od 2 do 3 godine mogu odijevati i skidati jednostavne komade odjeće, zakopčavati i otkopčavati velike patentne zatvarače i pravilno upotrebljavati žlicu. Do četvrte godine većina djece može zakopčavati i otkopčavati veliku dugmad, poslužiti si hranu bez tuđe pomoći, koristiti škare, precrtavati okomitu crtu i krug te počinje crtati prvi crtež čovjeka, koji ima oblik punoglavca (Cratty, 1986.; Gatchell i Robertson, 1989.; Newborg, Stock i Wnek, 1984.; Robertson, 1984; prema Berk, 2008.).

U tom kratkom razdoblju od prve do četvrte godine djeca dožive velik skok u motoričkom razvoju, kao i u razvoju govora. U nastavku, rad će se dotaknuti razvoja govora u ranoj dječjoj dobi.

4. RAZVOJ GOVORA

„Govor je temelj ljudske komunikacije i značajan je za cjelokupan djetetov razvoj.“ (Velički i Katarinčić, 2011). Posokhova (2004) navodi kako većina dojenčadi dolazi na ovaj svijet sa željom za usvajanjem jezika. Želja za komunikacijom je urođena. Djetetov mozak je od najranije dobi spreman za učenje bogatstva jezika i komunikacije. Kako bi razumjeli i mogli poticati razvoj dječjeg govora vrlo je važno poznavati faze njegova razvoja (Velički i Katarinčić, 2011).

Razvoj dječjeg govora možemo pratiti preko dva osnovna razdoblja:

- Predverbalno razdoblje – od rođenja do prve smislene riječi (ili po nekima do prve rečenice)
- Verbalno razdoblje – od prve smislene riječi/ rečenice do automatizacije govora (do čega dolazi oko desete godine), i dalje.

U predverbalnom razdoblju nastaju temelji za daljnji razvoj govora i jezika (Starc, B. i sur., 2004).

4.1. Predverbalno razdoblje

U tom razdoblju razlikujemo nekoliko faza. U prva dva mjeseca dojenče se glasa plačem, krikom ili nekim fiziološkim zvukovima. Ta faza naziva se fazom kričanja (Škarić, 1988; prema Starc, B. i sur., 2004). Prva glasanja su spontana, refleksna i odraz fiziološkog stanja djeteta – ugone i neugode. Majka počinje vrlo brzo razlikovati plač koji je izraz manje nelagode od onog koji je izraz boli te prema tome može usmjeriti svoje ponašanje (Starc, B. i sur., 2004). Oko drugog mjeseca djeca kreću proizvoditi zvukove nalik samoglasnicima. Ta faza naziva se fazom gukanja (Berk, 2008). Za razliku od faze kričanja, faza gukanja povezana je s osjećajem ugone. Kad okolina krene reagirati na djetetovo gukanje (uz smiješak i oponašanje) dijete će rado više gukati u njihovoj blizini. Tako okolina pridonosi tome da dijete rano razvija svijest o izmjeni redoslijeda kao jednog od načina verbalnih odnosa među ljudima. To je jedno od osnovnih značajki govora kao komunikacijskog sredstva (Starc, B. i sur., 2004). U tom periodu s djetetom se mogu stvarati razne kratke glasovno – motoričke igre koje će se sastojati od onih elemenata koje dijete voli. Na primjer: „*uuu... aaa... brrr...*“ kao igra skrivanja i pokazivanja lica. S vremenom možemo ubaciti i koju smislenu riječ, ali se zadržavamo na kratkoći, na primjer: „*buć, boć, laku noć!*“ (Rade, 2003). Između četvrtog i šestog mjeseca dojenčad počinje više

eksperimentirati svojim ustima, jezikom i grlom. Testira svoje mogućnosti, igra se svojim vokalnim sustavom i istražuje za što je sve sposobno. Uz samoglasnike u ovoj fazi može početi izgovarati i neke suglasnike poput *t* i *p* (Posokhova, 2004). Starc, B. i sur. (2004) navode kako oko šestog mjeseca kreće faza slogovanja. Prvi suglasnici koji se pojavljuju kod dojenčadi su *p*, *b*, *t*, *d*, *m* i *n*. Dojenče će eksperimentirati s tek nastalim vještinama i ako se čuje *tatatata* roditelji se često ponadaju da riječ ima značenje. Nažalost u ovoj fazi je to još uvijek samo nasumično rečeno. Oko osmog mjeseca u brbljanju se počinje pojavljivati raznovrsnost. Dijete počinje izgovarati duže nizove glasova u kombinaciji nekoliko različitih suglasnika i samoglasnika. Moguće je da će već početi oponašati i intonaciju govora (intonacijske promjene do kojih dolazi ovisno postavlja li se pitanje ili se nešto komentira). Iako za njih to još nema značenje i ne znaju zašto stvaraju glasove na taj način, oni počinju svladavati razne načine kojima se služimo u svakodnevnom govoru. Mnogi ne bi rekli da govorni razvoj kreće već u prvoj godini života, ali djeca puno uče o jeziku upravo u toj prvoj godini, a kako bi učili upravo je okolina (roditelji i bliske osobe) ključan čimbenik tog procesa (Posokhova, 2004).

4.2. Verbalno razdoblje

Između 12. i 18. mjeseca (prema nekim autorima između 10 i 15 mjeseci) nastaju prve riječi. Tu kreće verbalno razdoblje (Starc, B. i sur., 2004). Postoji više čimbenika koji će utjecati na to koje riječi će dijete prve izgovoriti. Neki od čimbenika su okolina (čime je dijete okruženo, što vidi), vrste riječi (imena ljudi, nazivi predmeta, uobičajene ponavljajuće radnje poput *piti*, *ići*, situacijske riječi poput *pa-pa*, *još*, *nema* i sl., nešto što je njima poznato i potrebno u svakodnevnom životu), glasovi u riječi (većina djece prije usvaja određene već navedene suglasnike od drugih), praktična korist (prije će moći sami skinuti čarapice nego košuljicu i hlače tako da će prije većinom izreći *čarape* i *papuče*) i stil (neka djeca su sklonija riskiranju pa koriste više riječi i ne čekaju da budu spremni ispravno ih izgovoriti dok druga djeca vole *ići* na sigurno s imenicama i još par riječi dok ne postanu sigurni da mogu još koju ispravno izgovoriti) (Posokhova, 2004).

Krajem druge godine života dijete će oblikovati svoju prvu rečenicu, najčešće složenu od dvije riječi. Te dvije riječi ključne su za prijenos poruke koju dijete želi poslati a sve ostale, manje bitne riječi, dijete izostavlja. Ta faza se zove telegrafski govor jer sličí telegrafskoj poruci. Od tu na dalje kreće i svladavanje gramatike i nagli porast u jezičnom razvoju. S otprilike tri i pol godine dijete već koristi sve vrste riječi, slaže rečenicu od tri i više riječi,

primjenjuje većinu gramatičkih pravila i vlada osnovnim govornim disanjem. U toj dobi dijete je već savladalo osnovu materinskog jezika (Škarić, 1988; prema Starc, B. i sur., 2004).

Prema Velički i Katarinčić (2011) jezik, odnosno govor pruža temeljnu mogućnost komunikacije s drugim ljudima oko sebe. Njime izražavamo misli i osjećaje te nam on omogućuje da bolje razumijemo sebe i potreban nam je, osim za kontakt, i za vlastiti razvoj. Iako mislimo da je govor svuda oko nas, danas je on sve manje prisutan. „Neki izvori kažu da je u obiteljima sveden na 10-12 minuta dnevno.“ (Patzlaff, R., 2004; prema Velički i Katarinčić, 2011). Djetinjstvo je nekada izgledalo drugačije: s djecom se razgovaralo, slušala su drugačiji govor a govorili su im se i razni stihovi, brojalice, tapšalice i igrale razne pokretne igre. One su stoljećima bile usmeno prenošene i uvodile su djecu u jezik. Mnoge od navedenih igara su nažalost zaboravljene.

U svrhu ovog rada navest će se neke od spomenutih pokretnih igara i pokušati potaknuti na obnavljanje navika prakticiranja istih s djecom. Vrlo mala djeca (kad počnu sjediti) uživaju u tapšalicama i sličnim dodirnim igrama. Već oko druge godine života dijete će uživati u jednostavnim igrama prsima, a kako ono bude raslo stihovi postaju sve duži i kompliciraniji kako bi se potakla sposobnost koncentracije (Velički i Katarinčić, 2011). Više o dodirnim i pokretnim igrama prstima i rukama govoriti će se kasnije.

5. POVEZANOST GOVORA I MOTORIKE

Vučinić (2001) nam navodi kako bez razvoja kostiju, mišića i živčanog sustava ne bi bilo ni razvoja govora, inteligencije, emocija ni pamćenja. To nam pokazuje kako je uska veza između tjelesnog i psihičkog razvoja. U prvih dvije godine života jezik je kruna dječjeg postignuća u njegovu razvoju. Također, u prvih osamnaest mjeseci djeca usvoje cijeli jedan niz novih motoričkih postignuća koja mijenjaju njihova iskustva s objektima oko njih i ljudima. Djeca prvo komuniciraju cijelim svojim tijelom i rukama, a tek onda izgovore svoju prvu riječ (Matijević V. i sur. 2013). Proučavanjem razvoja dječjeg živčanog sustava znanstvenici su otkrili veliku stimulativnu važnost funkcije ruke. Fiziolozi su dokazali da razina razvijenosti dječjeg govora ovisi o razvijenosti fine motorike. Istraživanje velikog broja djece pokazalo je da „kada razvoj pokreta prstiju odgovara dobi, razvoj govora je također normalan. Kad razvoj fine motorike zaostaje, zaostaje i razvoj govora.“ To je dovelo do zaključka „da se formiranje važnih govornih zona u mozgu ostvaruje pod utjecajem živčanih impulsa prstiju ruku.“ Većom aktivnošću djetetovih prstića ostvaruje se bolji govorni, emocionalni i intelektualni razvoj

(Herljević i Posokhova, 2007). U navedenom poglavlju navest će se neke od zapaženih paralela koje se događaju između motoričkog razvoja ruku i razvoja govora u ranoj dječjoj dobi.

U ranoj dječjoj dobi dolazi do značajnih promjena u načinu na koji se tijelo kreće i djeluje na okolinu, a te promjene utječu na nova iskustva i vještine koje dijete razvija i samim tim na potrebu za izražavanjem i govorom. Ukratko, motorički razvoj djeci daje više mogućnosti da djeluju u svijetu i samim time, direktno i indirektno, mogućnosti da razvijaju govor (Iverson, 2010). Prema Piagetovim stadijima kognitivnog razvoja prvi stadij naziva se senzomotorički stadij razvoja u razdoblju od rođenja do druge godine života. Kroz senzomotorički stadij može se vidjeti kako djeca „misle“ djelujući na svijet oko sebe očima, ušima, rukama i ustima. Na temelju svojih djelovanja dijete shvaća svijet oko sebe i pronalazi rješenja za senzomotoričke probleme (poput potezanja ručkice kako bi se čula glazba iz glazbene kutije, stavljanje i vađenje predmeta iz posude i slično) (Berk, 2008). U nastavku će se razmotriti tri senzomotoričke aktivnosti: ritmički pokreti rukama, konstrukcija objekata te geste prepoznavanja i pokazivanja. Vježbanjem navedenih senzomotoričkih aktivnosti dijete dobiva vizualne, slušne i kinestetičke povratne informacije te time povezuju kako njihov pokret djeluje na svijet oko njih.

5.1. Ritmički pokreti rukama

Okolo sedmog mjeseca djetetovog života počinju se pojavljivati ritmički pokreti rukama (njihanje, tapšanje, pljeskanje i sl.). To je pokazatelj da do tad ne kontrolirana motorika postaje kontrolirana i ritmična. Paralelno s tim, u govoru se pojavljuje ritam slogova, slogovno gukanje, poput „da-da-da“. Ovi podaci ukazuju na mogućnost da ritmički pokreti rukama mogu predstavljati priliku za uvježbavanje proizvodnje ritmički organiziranih, vremenski točno usklađenih pokreta koji su nužni za slogovno gukanje. Preciznije rečeno, lupkanje rukama proizvodi povratne informacije koje olakšavaju pojavu svijesti dojenčadi o povezanosti vlastitih pokreta i rezultirajućih zvučnih obrazaca. Kada dojenčad počne s ritmičkim lupkanjem, ona osjeća svoje pokrete, vidi pokrete svojih ruku i čuje zvuk koji nastaje, a sve je to sinkronizirano. Kada počnu slogovno gukati, možda će biti bolje pripremljena za prepoznavanje nepredviđenih povratnih slušnih informacija koje su sami proizveli, odnosno za prepoznavanje povratnih informacija koje im omogućuju praćenje i prilagođavanje vokalnog trakta različitim zvukovima koje proizvode. Ovu teoriju podupiru tri longitudinalna istraživanja koja su primijenila revolucionaran pristup u proučavanju odnosa između ritmičkih pokreta ruku i redupliciranog brbljanja (Ejiri, 1998; Iverson, Hall, Nickel i Wozniak, 2007; Locke, Bekken, McMinn-Larson i Wein, 1995; prema Iverson, 2010). U svim trima istraživanjima dojenčadi su dane zvečke,

njihovo mahanje zvečkom promatrano je u razdobljima prije, tijekom i nakon početka slogovnog gukanja, a promjene u ritmičkoj aktivnosti ruku promatrane su kao funkcija vremena u odnosu na početak slogovnog gukanja (odnosno, bez obzira na kronološku dob dojenčeta). Rezultati su dosljedno pokazali da je ritmično mahanje rukama kod dojenčadi bilo najrjeđe prije slogovnog gukanja, potom mu se učestalost naglo povećala kod dojenčadi koja je tek počela slogovno gukati, a zatim je postajalo rjeđe kako je dojenčad imala više iskustva u slogovnom gukanju.

Iz navedenog može se zaključiti kako lupkanje rukama pruža podlogu za razvoj vještine slogovnog gukanja, odnosno omogućuje djetetu da promatra (i mijenja) odnos između određene radnje i njezinih slušnih i vizualnih svojstava (Iverson, 2010).

5.2.Sastavljanje predmeta

U jednom longitudinalnom istraživanju dojenčadi koju su viđali jednom mjesečno između dobi od osam i dvadeset šest mjeseci, Lifter i Bloom (1989) prema Iverson (2010) proučavali su pokrete pomicanja predmeta (ubacivanje perle u spremnik, slaganje jedne čaše u drugu, hranjenje lutke žlicom) „s namjerom da se postigne radnja“. Primarni kriterij za „namjeru“ bio je da se dojenče prvo moralo okrenuti prema predmetu, a zatim djelovati na njega. Početna razlika napravljena je između onih pomicanja koja su predstavljala rastavljanje složenog predmeta na njegove dijelove i onih koja su predstavljala sastavljanje složenijeg predmeta iz dijelova. Razvoj jezika pratili su pomoću transkripcije upotrebe riječi tijekom svakog susreta i utvrđivanjem dobi pojave prvih riječi (odnosno susreta tijekom kojeg je jedna uobičajena riječ korištena najmanje dva puta) i proširenja vokabulara (odnosno susreta tijekom kojeg je dodano dvanaest novih riječi, nakon postizanja osnovne razine vokabulara od dvadeset riječi) za svako dijete. To je omogućilo ispitivanje razvojnih promjena u pomicanju predmeta u odnosu na kronološku dob i jezičnu razinu. Kod dojenčadi je bio vrlo jasno vidljiv napredak u razvitku pokreta koji su bili usko povezani s jezičnim postignućima. Prije pojave govora velika većina pomicanja predmeta kod dojenčadi je uključivala rastavljanje predmeta. Međutim, s pojavom prvih riječi, sastavljanje predmeta ne samo da je postajalo sve češće, nego su i djeca počela sastavljati predmete na načine na koje ih prije nisu vidjela sastavljene (na primjer, stavljanjem perle u čašu umjesto jedne čaše u drugu). Tijekom faze proširivanja vokabulara, konstrukcije su počele dobivati specifična, a ne općenita obilježja predmeta (na primjer, stavljanje perle na konac umjesto jednostavnog stavljanja perle u čašicu).

Tijekom sastavljanja igračaka i promatranja posljedica tih radnji, djeca počinju povezivati predmete sa značenjima stvorenima u kontekstu njihovih radnji. Sposobnost povezivanja značenja je temeljna za učenje riječi (Iverson, 2010).

5.3. Geste pokazivanja

Kada dijete između devet i dvanaest mjeseci prvi put ugleda telefon igračku među svojim predmetima za igru, moglo bi podići slušalicu, na trenutak je prisloniti uz uho i odmah je zatim odložiti. Ovom gestom dijete zapravo pokazuje da prepozna predmet. Dodatni primjeri mogli bi biti kratko miješanje igračkom žlicom ili dodirivanje kose četkom za kosu. Pojava gesta prepoznavanja označava važan napredak u radnjama djeteta. Prije pojave ovih gesta, dijete vrši radnje nad predmetima u svrhu rukovanja njima. Kada se dijete od sedam mjeseci igra s igračkom telefona, može ga tresti, udarati u kućište, staviti ga u usta ili znatiželjno prelaziti prstom preko tipki. Iako ove radnje odražavaju rastuću sofisticiranost u rukovanju predmetima, one su relativno općenite i mogu se, u načelu, primijeniti na bilo koji predmet. S pojavom gesti za prepoznavanje, međutim, javlja se dokaz o novoj sposobnosti vršenja radnje u svrhu pridjeljivanja specifičnih značenja predmetima. S deset mjeseci, kada dijete podigne slušalicu i nakratko je prisloni svom uhu, ono ne samo da rukuje slušalicom; ono odražava svoju svijest da taj predmet ima određeno značenje, da je to, drugim riječima, telefon. Ovakve geste prepoznavanja ne samo da ukazuju na pojavu djetetove sposobnosti namjernog pripisivanja značenja, one također pružaju dojenčadi način vježbanja stvaranja značenja u fazi razvoja u kojoj se tek počinju suočavati s problemom upotrebe riječi u svrhu prenošenja značenja. Ako je u blizini odrasla osoba, dijete će možda čak primiti neki pravovremeni jezični unos: „Tako je, to je telefon. Zoveš li nekoga? Je li to tata?“ U takvim trenucima dijete ne uči samo o vezama između radnji i predmeta, već i da su sama sposobna stvoriti značenje koje drugi u njihovoj okolini prepoznaju. U literaturi se na nekim mjestima čak navodi da dijete geste prepoznavanja koristi gotovo na isti način kao i prve riječi: da identificiraju, prepoznaju, kategoriziraju ili „imenuju“ predmet, događaj ili vrstu predmeta i događaja. Zbog toga ona geste prepoznavanja naziva „aktivnim imenovanjem“ (Iverson, 2010).

Kada djeca počnu pripisivati značenje koristeći proizvoljne zvučne produkcije koje sačinjavaju riječi, mogu se osloniti na svoje iskustvo s prepoznatljivim gestualnim imenovanjem kako bi olakšali stjecanje ove nove vještine (Iverson, 2010).

Važno je napomenuti kako se i govor i motorika razvijaju samo u kontekstu međuljudskih odnosa. Osobe koje se brinu za dijete od dana rođenja pa na dalje trebaju biti u djetetovoj blizini

kako bi potaknuli njegovo prvo motoričko iskustvo, imenovali ono što dijete radi, ono što pokazuje, te samim time kako bi potaknuli i njegov jezični razvoj (Velički i Katarinčić, 2011).

6. ZNAKOVNI JEZIK ZA BEBE

Učenje djece znakovima značajno im pomaže u budućem svladavanju jezika te će se iz tog razloga ovo poglavlje posvetiti upravo znakovnom jeziku za bebe. Sagledat će se što govori Vodič za roditelje Baby Signs Programa pošto nam on pruža uvid u istraživanja kako učenje gesti utječe na razvoj govora kod djece.

Bebe dok tek dođu na svijet jedini način na koji mogu komunicirati s nama je govorom tijela. Najčešće je to plač kad ih nešto smeta ili lagani smiješak koji pokazuje ugodu. Nažalost, one ne mogu riječima reći kako da im se pomogne, što ih smeta ili što ih veseli dok istražuju svijet oko sebe. Prijelaz iz nasumičnog gugutanja do izgovora same riječi zahtijeva učenje preciznih pokreta jezika i usta i sveg ostalog što djetetu pomaže da izgovori riječ. Prije nego dijete nauči kontrolirati pokret usta i jezika, ono savlada kontrolu nekih drugih dijelova tijela te tu nastupaju znakovi koje nam djeca šalju. Iako još ne mogu kontrolirati glasnice ona mogu upravljati rukama i šakama. Neki bi mogli pomisliti da je učenje znakova nepotrebno i radikalno. Baby Signs Program ističe kako većina djece i sama stvore barem jedan znak samostalno u želji za komunikacijom (puhanje za znak da je nešto vruće ili mirisanje za nešto što im miriši). Također navodi da svi roditelji djecu uče barem tri znaka i to rade spontano. Odmahivanje glavom kad žele reći *ne*, kimanje glavom kad žele reći *da* i mahanje rukom kad žele da dijete kaže *pa-pa*. Da bi se približilo značenje znakova može se reći da su to fizički pokreti koji simboliziraju posebnu poruku. U samom začetku ideje programa znakovnog jezika za bebe jedna od autorica je primijetila da njena kćer, koja je tada imala godinu dana, izmišlja znakove ili ih posuđuje iz određenih pjesmica koje su učile kako bi se izrazile. Podigla bi ruke za „velika“ kao u igri „kako je velika beba?“ ili dodirivala kažiprste da bi rekla „pauk“ kao što je naučila u pjesmici „Jedan mali pauk“. Autorice su napravile istraživanje u trajanju od dva desetljeća. Bebe su podijeljene u dvije skupine. Jedna skupina je poticana na korištenje znakova dok druga nije. Skupine su se uspoređivale prema prosječnoj brzini razvoja govora i kognitivnog razvoja. Do kraja istraživanja sudjelovale su 103 obitelji. U prvom koraku osigurano je da obje grupe započnu s istog nivoa s obzirom na čimbenike koji utječu na razvoj govora. Čimbenici koji su provjereni su spol, prvo ili svako sljedeće rođeno dijete, obrazovanje roditelja, prihod, broj do tad svladanih riječi te količinu gugutanja kod svakog djeteta prilikom

prvog posjeta laboratoriju kako bi se provjerila opća zainteresiranost za komunikacijom. Obje grupe su bile slične po svakom kriteriju. Svaka obitelj posjetila je laboratorij u dobi djeteta od 15, 19, 24, 30 i 36 mjeseci. Prilikom svake posjete koristila se standardna procjena govora osmišljena za mjerenje sposobnosti razumijevanja riječi i izgovaranja riječi. U 24-om mjesecu mjerila se i sposobnost formiranja rečenice kod djece i njihov intelektualni razvoj.

„Rezultati su bili vrlo jasni i vijesti su bile dobre. U 16 od 17 slučajeva, prosječni rezultati grupe s kojom smo radili znakovni jezik bili su viši od kontrolne grupe. Poblize, u dobi od 24 mjeseca djeca s kojom smo radile znakovni jezik u prosjeku pričala su više kao 27 ili 28-mjesečnjaci, što predstavlja više od tromjesečne prednosti pred grupom s kojom nismo radile znakovni jezik. K tome, djeca s kojom smo radile znakovni jezik sklapala su značajno duže rečenice i postizala su bolje rezultate na ljestvicama ranog intelektualnog razvoja (Bayleyjev indeks mentalnog razvoja). S 36 mjeseci djeca s kojom se radio znakovni jezik su pričala više kao 47-mjesečnjaci, što im daje prednost od skoro cijele godine pred svojim prosječnim vršnjacima. Slične smo prednosti također primijetili pri razumijevanju jezika. Također, važno je naglasiti da su dječaci do svoje treće godine podjednako voljni i sposobni koristiti znakove kao i djevojčice, za razliku od sporijeg razvoja dječaka od djevojčica kad je riječ o izgovaranju riječi. To može pomoći roditeljima jer frustracija koju ti dječaci proživljavaju zato što moraju čekati duže kako bi progovorili često vodi do agresije i napada bijesa. Imajući znakove na raspolaganju dok čekaju razvoj svojih verbalnih sposobnosti, pomaže dječacima izbjegavanje ispada i frustracija.“ (Acredolo i Goodwyn, 2012., str. 27-28.)

Obitelji su nesigurne oko učenja znakova svog djeteta iz straha da će im to umanjiti volju za učenjem verbalnog izražavanja, no rezultati istraživanja su pokazali upravo suprotno. Znakovi zapravo potiču razvoj oba područja. Još jedno pitanje koje se pojavljuje je „što se događa kasnije? Nastavljaju li se te prednosti i kako djeca rastu?“

„S tim ciljem pronašle smo što je više bilo moguće one djece s početka istraživanja u dobi do osam godina i procijenile smo njihov jezični i intelektualni razvoj, koristeći standardni test inteligencije po imenu Wechslerova ljestvica inteligencije za djecu. Na naše iznenađenje, toliko godina kasnije su djeca koja su koristila znakove kao bebe nastavila briljirati. S prosječnim IQ rezultatom od 114 (75. percentil), grupa koja je koristila znakovni jezik je značajno nadjačala grupu koja ga nije koristila za 12 bodova (prosječno 102 boda, 53. percentil).“ (Acredolo i Goodwyn, 2012., str. 30-31.)

Čini se da im je jezična i kognitivna prednost stečena koristeći znakove u ranoj dobi pružila „odskočnu dasku“ za daljnji razvoj.

Temeljem navedenog dvadesetogodišnjeg istraživanja mogu se izdvojiti sljedeće prednosti učenja djece znakovima za određeni pojam:

- Olakšava učenje govora
- Pojačava motivaciju za govorom (kad vide kako mogu uspješno komunicirati s okolinom sa znakovima te kako time dobivaju njenu bržu povratnu informaciju, djeca postanu motiviranija učiti još bolje načine za izražavanje. Ako znak ima takav učinak, koliko brži će imati riječi kojima mogu više toga opisati)
- Smanjuje frustraciju i agresiju (u dobi od devet, deset mjeseci djeca već jako dobro znaju što žele ali je problem što ne znaju kako to izreći što dovodi do velike frustracije. Znakovi olakšavaju cijeli proces i smanjuju frustraciju jer se mogu izraziti)
- Jača samopoštovanje djece
- Jača vezu između roditelja i djeteta (roditelj lakše prepoznaje što dijete žele i brže odgovara na njegovu potrebu što stvara osjećaj sigurnosti i kod djeteta i kod roditelja)
- Njeguje pozitivan emocionalan razvoj
- Potiče zanimanje za knjige (dijete dobiva aktivnu ulogu u čitanju slikovnica, zna kako imenovati stvari prilikom listanja stranica)
- Potiče intelektualni razvoj

Naravno, uz sve navedene prednosti postoje i određeni nedostaci znakovnog jezika za bebe. U nastavku će se navesti ono što roditelji najčešće navode kao nedostatke u ovom procesu.

- Nije lagano (zbog svega što roditeljstvo donosi sa sobom ponekad je teško pronaći vrijeme i energiju za upornost u procesu učenja nečeg novog, a u učenju znakovnog jezika za bebe potrebno je oboje – i vrijeme i energija, uz puno strpljenja)
- Ograničeno je (znakovni jezik kojim će beba komunicirati služiti će uglavnom samo roditelju i bebi. Šira obitelji i prijatelji i dalje neće moći razumjeti što beba želi reći.)
- Treba se stalno ponavljati (svaki put kad se upotrijebi riječ koju se bebu želi naučiti uz nju se treba pokazati i znak. Ako je to znak i riječ „još“, svaki put kad roditelj misli da beba želi još treba reći „još“ i pokazati znak, a na početku se to može lako zaboraviti ponekad u danu jer je nova navika i roditelju kao i bebi (BabySparks, 2019).

U svrhu ovog rada o znakovnom jeziku za bebe govorilo se iz perspektive kako znakovi i pokreti rukama i prstima u ranoj dječjoj dobi djeluju na dodatno poticanje i sam razvoj govora. Istraživanja koja su se provodila u sklopu znakovanja u ranoj dobi mogu se povezati i sa općenitim pokretima prstiju i ruku uz popraćenu pažnju i govor roditelja/ skrbnika kao što se to

moglo vidjeti i kroz prethodno poglavlje. Ono što svaka obitelj može uvesti u svoju igru s djetetom, a da ne zahtjeva puno vremena, energije i strpljenja te istovremeno donosi mnoge prednosti, su igre prstima i rukama. U nastavku će se govoriti o njihovoj funkciji u ranoj dječjoj dobi.

7. FUNKCIJA IGARA PRSTIMA U RANOJ DJEČJOJ DOBI

Prema Velički i Katarinčić (2011) funkcija igara prstima može se sveti na sljedeće:

- **Emocionalni aspekt:** svrha igara s prstima je da djeci pričinjavaju radost, pedagoške ciljeve i metodičke postupke potrebno je osmisliti na način da pružaju djeci ono što donosi oduševljenje kod njih.
- **Motorički aspekt:** igre prstima imaju određena „pravila“: određenu formu (brzi, međusobno suprotni pokreti, povezani motorički uzorci ili određeni redoslijed prstiju) i određene oblike pokreta. Povezanost fine motorike usko je povezana s predpisačkim i predčitačkim vještinama.
- **Senzorički aspekt:** igre prstima povezuju razne osjetilne sustave poput osjećaja za motoriku ruku (kinestetika) i osjetila vida (vizualna percepcija), to jest koordinacije oko-ruka.
- **Kognitivni aspekt:** tekst igara prstima govori o konkretnom dječjem iskustvo koje dijete proživljava ili tek mora proživjeti. Stihovi tu imaju veliku ulogu u jasnog prikazivanju tijeka radnje, uzroka i posljedica.
- **Neuropsihološki aspekt:** središnja tema neuropsihologije je koordinacija lijeve i desne polovice tijela, a u našem slučaju igre prstima izravno rade na koordinaciji lijeve i desne ruke. Tu koordinaciju tokom izvođenja igara prstima možemo pronaći na više načina: paralelno položene ruke, poticanje pokreta dominantne i nedominantne ruke jednako te prelaženje središnje linije tijela. Sve navedeno potiče lateralizaciju i bolju koordinaciju lijeve i desne strane mozga.
- **Jezični aspekt:** u svrhu ovog rada ovaj aspekt je najviše naglašen kroz sva poglavlja. Kod igara prstima se očekuje da se govorni oblici sadržani u stihovima promišljeno i ciljano koriste. To podrazumijeva sve vrijednosti govorenog jezika, od ritma i intonacije

do tempa i pauze. Djeca se kroz igre prstima i njihovo govorenje uče koristiti raznim modulacijama glasa (glasno, tiho), pamte redosljed i bogate rječnik.

Kroz sve navedene aspekte može se zaključiti da igre prstima pružaju brojne prednosti djetetu u njegovom razvoju, a od osobe koja se brine za dijete ne zahtjeva previše. U nastavku će biti prikazani prijedlozi nekih igara prstima i rukama kako bi oni koji rade s djecom imali izvor ideja na jednom mjestu.

8. IGRE PRSTIMA I RUKAMA U RANOJ DJEČJOJ DOBI

Prema Velički i Katarinčić (2011) igre rukama se dijele najčešće na dvije podvrste:

- Igre koje se izvode samo rukama
- Igre koje se izvode uz pomoć ruku i nekog dodatnog sredstva

U prvu skupinu svrstavaju se klasične igre rukama i pljeskalice, a u drugu skupinu spadaju igre sjena, igre prstnim lutkama, „stolnim“ lutkama ili lutkama od čvorova i igre špagom. Dalje u tekstu pobliže će se opisati prva skupina, odnosno igre koje se izvode samo rukama, bez pomoći dodatnih sredstava u svrhu praktičnosti i dostupnosti igre u svakom trenutku.

Igre prstima i rukama u ovom radu podijelit ćemo na dodirne igre te gestovne igre i igre prstićima.

8.1. Dodirne igre

Iako je težište dodirnih igara na prvih sedam mjeseci bebina života, one se mogu izvoditi i na „maloj, većoj, mlađoj, starijoj, zdravijoj, bolesnoj, dobro razvijenoj i djeci s teškoćama u razvoju“, a djelomično su dobrodošle i kod djece stare samo nekoliko tjedana. Dodirne igre su ritmički-glazbeno oblikovane igre prstima, dlanom i dodiranjem tijela. Tokom dodirnih igara važno je kako osoba govori - samo značenje riječi je u pozadini, a osnova je ritmizirano, glazbeno i dinamičko jezično događanje. Tako dijete može dobiti sveobuhvatnu, duhovnu sliku jezika.

Istaknimo neka „pravila“ dodirnih igara:

- izvode se toplih ruku
- pokreti trebaju biti mekani i tečni

- što su djeca mlađa dodiri trebaju biti nježniji
- kako se igra ponavlja, pokreti se trebaju izvoditi uvijek u istom vremenskom obrascu s obzirom na govor, dodirujući ista mjesta (postiže se osjećaj smirenosti i sigurnosti kod djeteta)
- igre se mogu ponavljati više puta na dan, ali nije poželjno izvoditi ih više od 10 minuta

Kao što smo već spomenuli u radu, i autorica Ellersiek (2022) navodi kako se rast i razvoj odgovarajućih centara za govor i sposobnosti aktivnog govora potiču odgovarajućim dodirima prstima, a posebno desnom rukom. Prije nego su djeca u stanju sama izvoditi s nama određene igre rukama i prstićima dolaze dodirne igre. S njima se može krenuti gotovo od samog početka. U nastavku slijede neki od prijedloga dodirnih igara.

8.1.1. CUPELE CUP

Tup tup tup tup tup.

Cup cup cupe le cup.

Aj!-Aj!

Šum šaj!

Šum šaj!

1) *Tup tup tup tup tup* (M P S K P)¹: Odrasli na svoj dlan položi dlan djeteta. Dlan dječje ruke okrenut je prema gore. Jagodicom kažiprsta odrasli dodiruje nježno svaki nokat djetetovih prstiju. Počinje se od malog prsta pa redom do palca.

2) *Cup cup cupe le cup* (P K S P M): Sa svim prstima jedne ruke odrasli nježno čupka (masira, jako nježno povlači) vrh svakog prstića na djetetovoj ruci (onu koju drži na dlanu svoje ruke). Kreće redom od palca prema malom prstu.

3) *Aj! - Aj!*: Uz razvučeni, skoro pjevni izgovor aj, aj, dragati cijelim svojim dlanom djetetovu ruku od zgloba do vrha prstiju.

¹ Radi lakšeg snalaženja u daljnjem tekstu palac, kažiprst, srednji prst, prstenjak i mali prst će se označavati kraticama P K S P M. Ono što je važno znati je da se može krenuti s jedne ili druge strane tokom izvođenja igara (od malog prsta ili palca) ovisno o tome kako je navedeno u kojoj igri, ali uvijek se ide redom (ne preskaču se prsti). Tako se neće zamijeniti kratice pošto P označuje i palac i prstenjak.

4) *Šum šaj!*: Uz razvučeni izgovor šum šaj rukom koja je podržavala djetetovu ruku, dragati s vanjske strane prema vrhovima prstiju i formirati nježno djetetovu ruku u šaku. Dragati preko savijenih prstiju do ručnog zgloba.

5) *Šum šaj!*: Drugi put još jednom izvana prema unutra uz otegnuti izgovor podragati ručicu i lagano pokriti, obuhvatiti drugom rukom te nježno s ljubavlju stisnuti (Ellersiek, 2022, str. 74.).

8.1.2. *JAKI IVICA I VITKA ANA*

Jaki Ivica i vitka Ana,

Dugački Srećko i savitljivi Pero

I malena Marica,

plešu malo kolo.

Plešu kolo, naokolo.

Tra-la-la-la-la-la-la.

Plešu brže, pa sve brže.

Tralalalala!

Tralalala!

Tralalalalala!

Stop.

Gotovo.

- 1) *Jaki Ivica i vitka Ana* (P K), *Dugački Srećko i savitljivi Pero* (S P), *I malena Marica* (M): Odrasli svojom lijevom rukom podržava vanjsku stranu desnog dječjeg dlana. Sa vrhovima svojih pet prstiju desne ruke obuhvati dječji palac na korijenu. Od korijena palca sa svojim prstima nježno podragati prema gore do vrha palca. Pri tome se izgovara riječ, „jaki“, kod riječi „Ivica „se palac lagano pokrene (predstavi se). Na isti način se redom dodiruju i predstave ostali prsti (kažiprst, srednjak, prstenjak i mali prst). Uvijek kod izgovaranja imena vrh prsta nježno pomaknuti.
- 2) *Ple-šu ma-lo kolo* (M P S K P): Redom tupkati u ritmu na vrhove djetetovih prstiju, započeti od malog prsta. Slog lo na kraju je pauza.

- 3) *Ple-šu ko-lo, na-o-ko-lo*, (P KS PM P K S) *Tra-la-la-la-la-la-la*. (P M P K S P M): Odrasli započinje plesati kolo svojim palcem pa dodaje ostale prste. Pleše lagano vrhovima svojih prstiju po unutrašnjoj strani dječjeg dlana, samo ne po sredini, nego okolo po dlanu. Slogove polako i otegnuto izgovarati tako da je izgovor i tupkanje usklađeno.
- 4) *Ple-šu br-že, pa sve br-že, brže* (P KS PM P K SP M) *Tralalalalalala! Tralalalalalala! Tralalalalalala! Stop!*: Ubrzati tempo kretanja ali ostaje se u ritmu sa riječima do drugog „brže“ a onda u slobodnom ritmu bubnjati po djetetovom dlanu okolo sredine. Nakon svakog „Tralalalala“ napraviti malu pauzu. Kod „Stop“ lagano, nježno pljesnuti na dječji dlan kao znak za gotovo.
- 5) *Gotovo*: Kod „Gotovo“ ruku djeteta za umirenje podragati od početka dlana do vrhova prstiju, a onda prste djetetove ruke nježno saviti u šaku i s ljubavlju svojom rukom oviti. Bez riječi šaku djeteta nježno stisnuti i neko vrijeme tako ju držati. (Ellersiek, 2022., str. 78-79.)

8.1.3. IDE, IDE BUBAMARA

Ide, ide bubamara,

ne zna, ne zna gdje bi stala

Traži, traži krevetić

Gili, gili, gić.

Upute: Šećemo po djetetovoj ruci sve do dlana. Kod stihova „Gili, gili, gić“ pošakljamo dijete (Velički i Katarinčić, 2011., str. 37).

8.1.4. BAKA ČISTI MRKVICU

Baka čisti mrkvicu

Da napravi juhicu.

Hop!

Baka čisti mrkvicu

Da napravi juhicu.

Hop!

Baka čisti mrkvicu

Da napravi juhicu.

Hop!

Baka čisti mrkvicu

Da napravi juhicu.

Hop!

Baka čisti mrkvicu

Da napravi juhicu.

Hop!

Baka kuha juhicu

Za malenu dječicu.

Ovom dam, ovom dam,

Ovom dam, ovom dam

I ovom dam.

Sva se djeca najela.

Pa su sretna zaspala.

(Velički i Katarinčić, 2011., str. 44-45)

Upute: Uz prvu kiticu kažiprstom jedne ruke oponašamo pokret čišćenja mrkve po palcu druge ruke. Uz drugu kiticu kažiprstom jedne ruke oponašamo pokret čišćenja mrkve po

kažiprstu druge ruke i tako redom uz svaku kiticu dok ne dođemo do malog prsta. Uz kiticu „baka kuha juhicu za malenu dječicu“ kažiprstom jedne ruke kružimo po dlanu druge ruke. Uz sljedeću kiticu trljamo i uvrćemo jedan po jedan djetetov prstić te na zadnju kiticu stisnemo šaku i pokrijemo je dlanom druge ruke (Velički i Katarinčić, 2011).

8.2. Igre rukama

8.2.1. BA – BA – BU

Ba ba buul Nije tu!

Ba ba baan! Gleda van!

Ba ba bu! Nije tu!

Ba ba ban! Gleda van!

Ba ba buu! Nije tu!

Ba ba bu! Sad je tu!

Tu je dijete, tu!

A. Igrač može raditi pokrete na drugome

B. Može raditi pokrete na sebi

1) *Ba ba buu!*: Ruke podizati pored sebe prema sredini dok se ne spoje ispred lica, lice sakriti ali ga ne doticati. Vrhovi prstiju nježno dodiruju čelo, ako skrivamo dječje lice, tada strane malih prstiju nježno dotiču obraze. Ako skrivamo svoje lice, tada nam palci lagano dotiču obraze. Prsti su lagano skupljeni, tako da kroz njih prodire malo svjetla. Riječ „buu“ izgovarati rastegnuto.

2) *Nije tu!*: Ruke držati preko lica i riječ „tu“ malo otegnuto izgovoriti.

3) *Ba ba baan!*: Ruke otvoriti pred licem, rubovi prstiju kod palca dodiruju obraze.

4) *Gleda van!*: Djetetu prijateljski sa smiješkom kimnuti.

5) *Ba ba bu!*: kao kod 1)

6) *Nije tu!*: kao kod 2)

7) *Ba ba ban!*: kao kod 3)

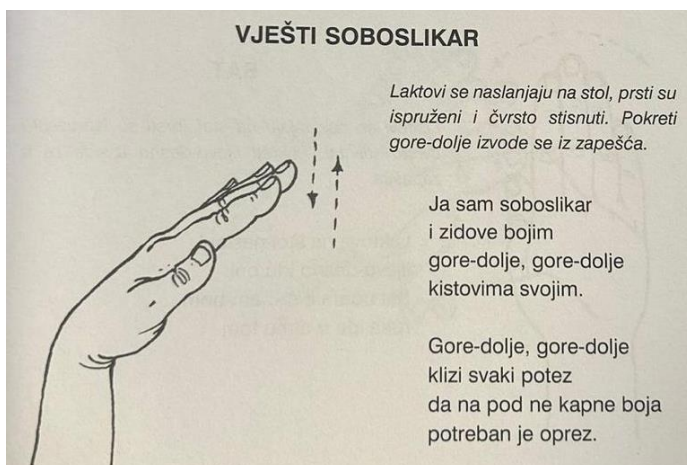
8) *Gleda van!*: kao kod 4)

9) *Ba ba buu!*: kao kod 1)

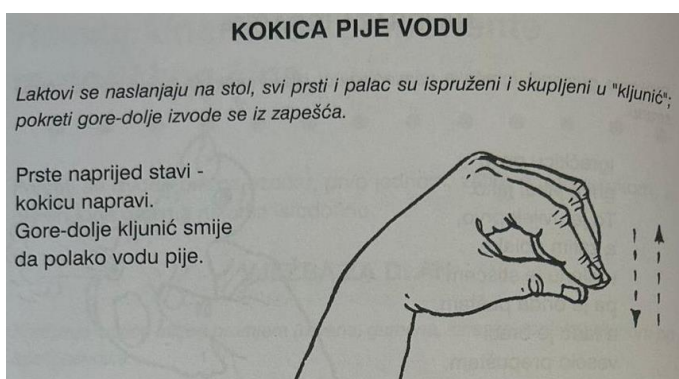
- 10) *Nije tu!*: Ruke mirno preko lica držati, riječ „tu" opet otegnuto izgovoriti.
- 11) *Ba ba bu!*: Ovog puta ruke toliko raširiti da budu pored glave sa strane, dlanovima prema slušatelju.
- 12) *Sad je tu!*: U tom otvaranju djetetu s veseljem kimnuti, „tu" opet otegnuto izgovoriti.
- 13) *Tu je dijete,*: Ruke spustiti, ispred grudi spojiti i tako držati.
- 14) *Tu!*: Ako odrasli radi ove pokrete na sebi, tada nasmiješeno kimne djetetu i nježno mu „tupne“ na nos ili ga zagrlji. Ako pokrete radi djetetu, tada mu se samo nasmiješi i kimne. (Ellersiek, 2022., str. 89-90.)

8.2.2. Razvoj kinetičke komponente motoričkog čina

Navedene igre rukama izvode se prvo jednom pa drugom rukom, a na kraju s obje.

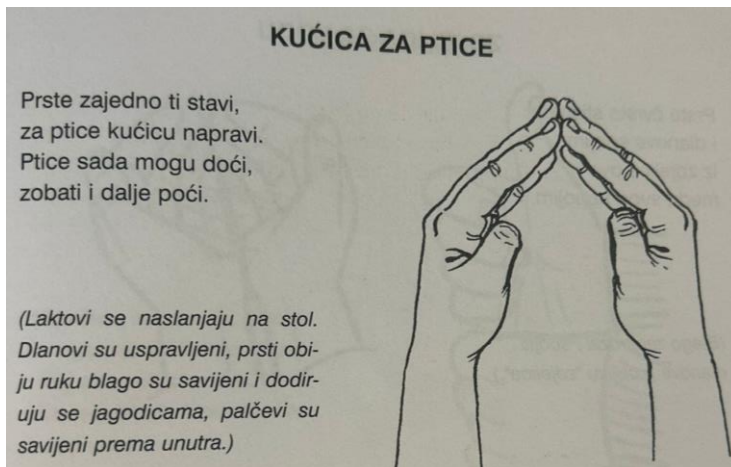

Slika 3. Vješti soboslikar

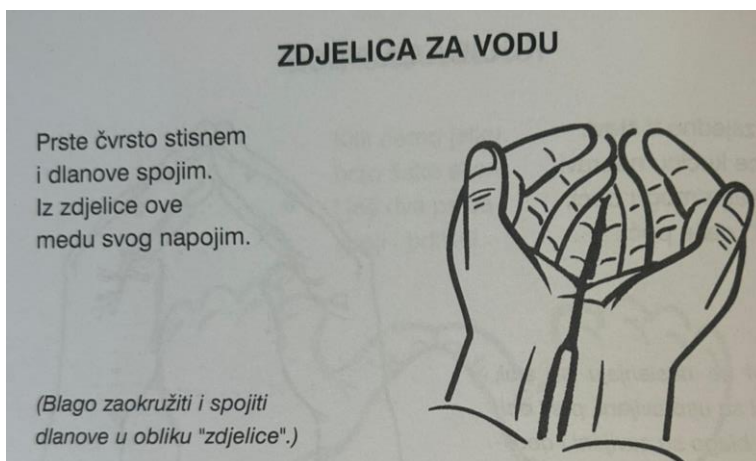

Slika 4. Kokica pije vodu

8.2.3. Vježbe za kinestetičke osnove pokreta ruku

Slika 5. Kućica za ptice

Slika 6. Zdjelica za vodu

8.3. Igre prstima

Igre prstima uvijek se prilagođavaju dobi i motivaciji djeteta. Mlađoj dobi krećemo od jednostavnijih gesti. Kako djeca budu usvajala i pokazivala želju i motivaciju za više, uvodi se više gesti. U početku su to jednostavne aktivnosti s imitiranjem svakodnevnih aktivnosti i onog što je u djetetovoj svakodnevnoj okolini. S vremenom složenost tematika povećava i mijenja (Tkačenko, 2012).

Slika 7. Veliko pranje

Slika 8. Knjiga

Slika 9. Lav i lavica

Slika 10. Ujutro i navečer

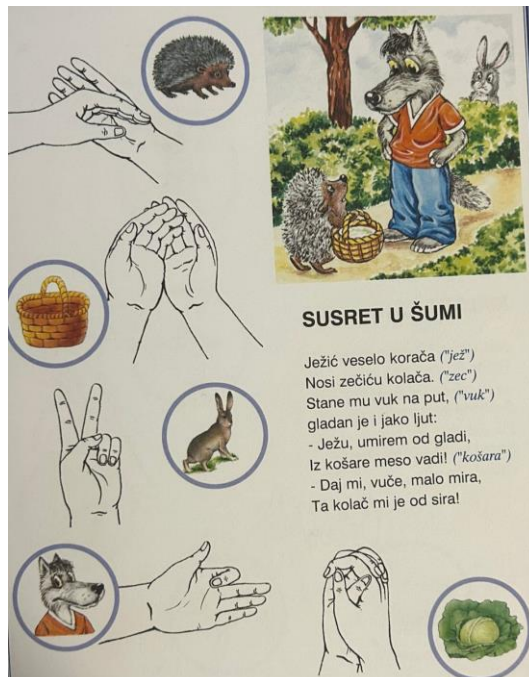
Slika 11. Dobrodošli, gosti

Slika 12. Ptičica pije vodu

Slika 13. Brižna ptičica

Slika 14. Susret u šumi

9. ZAKLJUČAK

U ranom dječjem dobu mozak je plastičniji nego će to biti ikad kasnije u životu i njegovo podraživanje upravo tada je ključno. Živčane stanice koje se podražuju opstaju, a one koje se ne podražuju odumiru. Kako bi se razvila sva važna područja u djetetovom životu bitno ih je stalno iznova poticati i ponavljati. Dijete u ranoj dječjoj dobi najviše uči čineći. Ono uči svojim djelovanjem. Prvo uči i upija svojim tijelom, odnosno pokretom, te tako i komunicira sa svijetom a tek kasnije usvaja jezik. Najprirodniji način za učenje u ranoj dječjoj dobi je kroz igru. Upravo iz tog razloga je autorica kroz ovaj rad odlučila istražiti igre rukama i prstima, njihovu vrijednost i utjecaj u ranoj dobi te su ponuđene neke igre koje se mogu odmah primijeniti bez potrebnih dodatnih materijala. Prateći razvoj motorike i govora u ranoj dječjoj dobi može se povući jasna paralela između ta dva područja. Oko sedmog mjeseca kako se pojavljuju ritmički pokreti rukama paralelno u razvoju govora primjećuje se slogovno gukanje. Preciznije rečeno, lupkanje rukama proizvodi povratne informacije koje olakšavaju pojavu svijesti dojenčadi o povezanosti vlastitih pokreta i rezultirajućih zvučnih obrazaca. Također se primijetilo kako prije pojave govora velika većina pomicanja predmeta kod dojenčadi je uključivala rastavljanje predmeta. Međutim, s pojavom prvih riječi, sastavljanje predmeta ne samo da je postajalo sve češće, nego su i djeca počela sastavljati predmete na načine na koje ih prije nisu vidjela sastavljene (na primjer, stavljanjem perle u čašu umjesto jedne čaše u drugu). Tijekom faze proširivanja vokabulara, konstrukcije su počele dobivati specifična, a ne općenita obilježja predmeta. Tijekom sastavljanja igračaka i promatranja posljedica tih radnji, djeca počinju povezivati predmete sa značenjima stvorenima u kontekstu njihovih radnji. Sposobnost povezivanja značenja je temeljna za učenje riječi te se tu vidi još jedna poveznica motorike i govora. Između devet i dvanaest mjeseci djeca počinju i s gestama pokazivanja. Kad ugledaju igračku mobitela moguće da će ga podići i prisloniti uhu čime jasno pokazuju kako prepoznaju predmet i znaju čemu služi što također predstavlja pomak u njihovom razumijevanju svijeta oko sebe i komuniciranja sa svijetom. Do tad bi predmet ispitivali na način da bi ga okretali, bacali i slično, a sad su naučili i svrhu predmeta. Kako bi se poticao daljnji razvoj prepoznavanja značenja i poticala komunikacija bitno je da su skrbnici aktivni sudionici i poticatelji tog razvoja. Bitno je da dijete može vidjeti da druga osoba vidi što žele reći i odgovara im. Sve navedeno upućuje na to da su paralele značajne i da motorika ima utjecaj na razvoj govora, te da je važno dodatno poticati i ohrabrivati taj razvoj. Jedan od načina kako se još može paralelno razvijati govor i motorika su igre prstima i rukama. Kao što smo na početku rekli, igra je najprirodniji način kako se može poticati dječji razvoj i zato je ona nešto čemu se treba težiti u svakoj situaciji u kojoj postoji prilika. Igre

rukama i prstima nisu samo igre, samo zabava. One uz to još potiču jezični razvoj te vrijednosti prenesene kroz stihove postaju dio djeteta i kad odraste. Kroz igre prstima i rukama povezuje se lijeva i desna strana mozga, govori o temama koje su dio djetetovog iskustva ili će tek postati, imaju određena pravila, određenu formu i određene oblike pokreta koji su povezani s predpisačkim i predčitačkim vještinama. Igre prstima i rukama donose vrijednost djeci koja će ostati dio njih kroz cijeli život, a doprinijeti će i svim aspektima njihovog razvoja. Kroz dan traže samo 10-15 minuta ponavljanja i igre, a djelovanje seže daleko.

10. LITERATURA

- Acredolo, L., Goodwyn, S. (2012). *Znakovni jezik za bebe*. Zagreb: BEBI SIGNUM.
- Apel, K., Masterson, J. J. (2004.) *Jezik i govor – od rođenja do šeste godine*. Lekenik: Ostvarenje.
- BabySparks. (2019). Baby Sign Language: Should You Use It? Preuzeto s <https://babysparks.com/2019/11/14/baby-sign-language-should-you-use-it/> (18.6.2024.)
- Berk E., L. (2008). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ellersiek, W. (2022). *Igre rukama*. Zagreb: Institut za waldorfsku pedagogiju.
- Herljević I., Posokhova I. (2007). *Govor, ritam, pokret*. Buševac: Ostvarenje.
- Iverson, J. M. (2010). Developing language in a developing body: the relationship between motor development and language development. *Journal of Child Language*, 37, 229-246. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2833284/> (22.5.2024.)
- Matijević, V., Šečić, A., Kauzlarić Živković, T., Borošak, J., Kolak, Ž. i Dimić, Z. (2013). Najčešća odstupanja u razvoju motorike šake od rođenja do prve godine života. *Acta clinica Croatica*, 52. (3.), 295. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/116650> (22.1.2024.)
- Osmanova G. A. (2008). *150 igara prstićima za razvoj fine motorike i govora: s pjesmicama na sve dječje teme*. Zagreb: Planet Zoe.
- Rade, R. (2003). *Poticanje ranog govorno – jezičnog razvoja*. Zagreb: Foto Marketing – FoMa.
- Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- Tkačenko, T. (2012). *Velika knjiga aktivnosti i vježbi za razvoj fine motorike*. Zagreb: Planet Zoe.
- Velički V., Katarinčić I. (2011). *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa.
- Vučinić, Ž. (2001). *Kretanje je djetetova radost*. Zagreb: Foto Marketing – FoMa.

PRILOZI

Slika 1. Razvoj sinaptičkih veza u mozgu (Berk, 2008, str. 117)

Slika 2. Razvoj grube i fine motorike u prve dvije godine života (Berk, 2008, str. 130)

Slika 3. Vješti soboslikar (Osmanova, 2008, str. 17)

Slika 4. Kokica pije vodu (Osmanova, 2008, str. 18)

Slika 5. Kućica za ptice (Osmanova, 2008, str. 25)

Slika 6. Zdjelica za vodu (Osmanova, 2008, str. 26)

Slika 7. Veliko pranje (Tkačenko, 2012, str. 24)

Slika 8. Knjiga (Tkačenko, 2012, str. 29)

Slika 9. Lav i lavica (Tkačenko, 2012, str. 88)

Slika 10. Ujutro i navečer (Tkačenko, 2012, str. 108)

Slika 11. Dobrodošli, gosti (Tkačenko, 2012, str. 36)

Slika 12. Ptičica pije vodu (Tkačenko, 2012, str. 30)

Slika 13. Brižna ptičica (Tkačenko, 2012, str. 100)

Slika 14. Susret u šumi (Tkačenko, 2012, str. 58)

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Vlastoručni potpis studenta